

Dogaýy sazyň owazy

Category: Aýdym-saz sungaty, Kitapcy, Sözler

написано kitapcy | 22 январа, 2025

Dogaýy sazyň owazy DOGAÝY SAZYŇ OWAZY

Häzirki döwürde çalynýan halk sazларыnyň köpüsini döredenler öz döwrüniň Babagammary, halypa-sazanda Amangeldi Göni hem-de onuň şägirdi, Kel bagşy, ýagny, Allaberdi Aýdogdy ogly bolmaly. Kel bagşynyň ilkinji döreden sazy «Ussadym» bolmaly. Kel bagşa halypasy Amangeldi Göni ak pata berende, şägirt halypasyna şol sazy bagş edýär.

«Ilki bilen geldi Syçmaz tarapdan,
Amangeldi Göni öldi Arapdan,
Baýly batyr diýler Goňur tarapdan,
Alla kuwwat bersin, geliň ýigitler!»

Mätäji şahyryň goşgy setirlerinden görnüşi ýaly, sazandalaryň läheňi Amangeldi Göni 1879-njy ýylda Gökdepäniň ilkinji urşunda gahrymançylyk bilen, şehit bolýar.

Nurberdi hanyň ogly Berdimyrat hanam şol söweşde wepat bolýar. Nurberdi han oglunyň gahrymanlarça ölenine buýsanypdyr. Ýöne ol Amangeldiniň gubrunyň ýanynda çöke düşüp bozulypdyr. «Indi Amangeldi Göni ýaly sazanda bu golaýda döremez. Amangeldini hemişelik ýitirdik» diýipdir.

* * *

1957-nji ýylda uniwersitetiň mugallymlarynyň ýaşajak jaýyny suwaýardy. Ol jaý halypa sazanda Mylly Täçmyradowyň howlusynyň günbatar tarapyndady. Aradan bir pyýada geçäýer ýaly ýer bardy. Mylly aga her gün irden işe geçerdi. Ilkinji gezek işe geçip barýarka, Mylly aga aňyrdan gelşine, «Essalamun aleýkum» diýip, bize salam berdi, meniň ýanymdaky işdeş ýoldaşym hem «Mylly aga salawmaleýkim» diýip ýüzlendi, ýoldaşym 40 ýaşlaryndady. Şonda Mylly aga: «Aňyrdan gelen adam salam berse, siz «Waleýkim essalam» diýmeli, onsoň ýaşaýa görä

saglyk-amanlyk soraşmaly» diýip, saglyk-amanlygyň tertibini düşündirip başlady. – Bi hem musulmana ilkinji gerek edep-tertip. Adam dünýä gelenden soň, kesbini gözlemek bilen. Kim tapýar, kim tapanok. Kesbiň düýbüň-damaryňdyr.

Özüňe bagyş etseň – diliň uzar,
Iliňe bagyş etseň – ömrüň...

* * *

Ol döwürlerde ir bilen radioda 6-dan 7-ä çenli berilýän sazalary radionyň sazandalarynyň özleri gelip, göni efirde çalardylar.

Mylly aganyň nobaty gelende, sagat 7-de efir gutaryp, Moskwa alsa-da, sazyny Mylly aga gutarýança çalar eken. Şondw radionyň diktory Geldi Döwlet: «Mylly aga, häli 7-de efiri Moskwa aldy, siz bolsa saz gutarýança çalýarsyňyz» diýýär. Şonda Mylly aga: «Geldi jan, sazam dogra ýaly zat, soňlaman goýmak günä. Onsoňam, efiri Moskwa aldy diýip, sazyň ýaryny çalyp goýsaň, soňky ýaşlar onam çalmazlar, şeýdibem, saz dargamak bilen bolar» diýipdir.

* * *

1972-nji ýylyň Oraza aýynda Bamy obasynda myhmançylykda bolmak miýesser etdi. Öý eýesi 70 ýaşlaryndaky Ata aga şol agşam oba ýaşulularyny çagyryp agyz açdyrды. Çay-nahardan soň özara mesaýy gürrüň başlandy. Meniň bolsa Sary bagşy bilen baglanyşykly wakalary eşidesim, bilesim gelýärdi. Şonda ýaşulular maňa Sary bagşyň Gürgene toýa gidip-gelşi barada gürrüň berdiler. Gürgende baý dul aýal özüniň ýeke oglunyň durmuş toýuna arkaçly Sary bagşy bilen Gürgeniň halypa bagşylarynyň birini çagyryr. Çay-nahardan, hezzet-hormatdan soň, bagşylaryň her haýsyny aýratyn otagda oturdyp, aýdym aýtdyryýardylar. Sary bagşy aýdym aýdanda giç gyzýan eken. Türkmeniň: «Çaman ördek ir uçar» diýen bir sözi bar. Gürgenli bagşy ilkinji aýdymdan gyzyşyp başlaýar. Märekäniň köpüsi gürgenli bagşynyň töweregine ýygnanyşýar. Arkaçly bagşy şindi-şindi gyzar ýaly dälди, onuň ýanynda çayçysy bilen sazanda

ogly, Pürlüden başga adam galmandyr. Şonda Pürli: «Toýa gelip gaty ýalňyşypdyrys, gelmeli däl ekenik» diýipdir. Sary bagşy: «Oglum, howlukma-da, çalyber», «Sabyrly gul dura-bara şat bolar» diýenleridir. Ýene bir salymdan märekäniň bary gelip, Sary bagşa maýyl bolarlar, gürgenli bagşy bolsa, halkyň beren bar peşgeşini öz eli bilen getirip berer» diýipdir. Sary bagşy «Gyzyl Aý» dogan wagty gyzyp, ýetjek derejesine ýetipdir. Gürgenli bagşy, Sary bagşyň hawuny berip, bar ýygna puluny, peşgeşini arkaçly bagşa bagyş edipdir, bagyş etmez ýaly hem bolmandyr. Sary bagşy: «Meni diňlejek bolsaňyz, pully jübiňizi çatyp geliň» diýer eken. Onuň aýdym-sazyndan toýa gelen märeke, toý eýeleri razy bolupdyrlar. Toý sowlandan soň, öýlenen oglan ejesine, arkaçly Sary bagşyny alyp galyp, agşam diňläýseler gowy boljagyny, düýn işliräk bolup diňläp bilmändigini aýdanda, ejesi: «Ejeňden geçmejek bolsaň, arkaçly bagşyny tiziräk ugrat» diýipdir. Sary bagşy aýdym-sazyň ussady bolmak bilen, görmegeý, nurana, daýaw adam bolupdyr.

* * *

Daşoguzdan bir goly ýuka özüniň üç aýdan ogul öýerip, toý tutjakdygyny, Magtymguly bagşa-da aýdym aýdyp bermegini haýyş edýär, bagşy hem bu haýyşu kabul edýär.

Goly ýukanyň toý sähedi bilen, şo töweregiň diýeni bolýan baý adamynyň toý sähedi gabat gelýär. Diýeni bolýan baý: «Berim – gökden ýol ýasar» edip, toýuna bagşyny äkitjek bolýar, emma Magtymguly bagşy hemmäni deň nazarda tutup, ilki haýyş edeniň toýuny sowýar.

* * *

Sahy bagşy aýdym aýdanda, aýdymynyň many-mazmunyna aňry ýany bilen düşünişip, düýrmegi bilen şoňa laýyk hereket ederdi. Şol sebäpli onuň aýdymlary janlanardy. Diňleýjini durky bilen özüne maýyl ederdi. Eger-de, Tahyr sandyk bilen derýa atylsa, daglara «Ýol ber başyndan» diýip ýalbarsa ýa-da Tahyra başga bir sütem edilse, Sahy bagşy şol wakalaryň süňňüne girerdi. Şonuň üçin hem aýdym hakyky aýdym bolýardy.

* * *

Ir döwürde bir toýda Sahy bagşy bilen tabakdaş bolmak miýesser etdi. Şonda bagşylaryň biri oňa ýüzlenip: «Gämi obasyndaky çykyşyny telewizorda görüp: «Biz dagy bagşam däl, aýdymam aýdyp ýörmeli däl diýen netijä geldim» diýeninde, Sahy bagşy: «Oglanlar, siziň hemmãñiz hem bagşy. Bagşy kemiñiz ýok, ýöne aýdym aýdan mahalyñyz dagyň aşagynda durup, ýokarsyna gygyрман, dagyň depesine çykyp, aşak gygyrmalydyr, ýagny, aýdymy onki süññüñ bilen aýtmaly» diýdi. Şu aýdylan sözler ŞU GÜNKI GÜNÜÑ BAGŞY-SAZANDALARYNA HEM DEGIŞLI.

Nurmuhammet AGABAÝEW. Aýdym-saz sungaty